

gradskom parlamentu Turci imaju četiri, Jugoslaveni, Grci, Španjolci, Portugalci po dva interesna predstavnika. Problem političke participacije stranaca u posljednje vrijeme postao je aktualan, i to nakon hamburške, socijaldemokratske inicijative za uvođenje ograničenog izbornog prava.

Ova politologijska tema nije zaobidena i u ovom zborniku. Njome se u širem kontekstu bavi Lutz Hoffman (Politička participacija turskog stanovništva u SR Njemačkoj). O problemu političke participacije razmišlja kategorijama većine (*Mehrheit*) i manjine (*Minderheit*). Većina, dakle zapadno-njemačko stanovništvo ima pravo prema *Temeljnom zakonu (Grundgesetz)* i *Zakonu o izborima (Wahlgesetz)* sudjelovati u oblikovanju političke volje. To sudjelovanje nije ograničeno imovnim stanjem, vjeroispoviješću, spolnim razlikama, ideologijom. To znači da većina može birati i opredjeljivati se za jedan od političkih programa na tržištu ideja. No s manjinom (strancima) stvari stoje posvema drukčije. Budući da stranci nisu Nijemci, nemaju pravo sudjelovanja u izbornoj proceduri, izuzev onih koji posegnu za državljanstvom. Za uključivanje stranaca u izbornu proceduru, odnosno političku participaciju, zalažu se socijaldemokrati i zeleni. Dok socijaldemokrati zastupaju zahtjev o ograničenoj komunalnoj, zeleni pak zahtijevaju neograničenu, saveznu političku participaciju. Takve inicijative nailaze na otpor konzervativnih grupacija kršćansko-demokratske i kršćansko-socijalne unije (CDU/CSU) te liberalne stranke (FDP) zbog bojazni od cjelovitog poremećaja moći i odnosa snaga među konkurentskim strankama. U slučajnom priznanju ograničenog izbornog prava za strance socijaldemokrati bi znatno ojačali na lokalnim, a zeleni na saveznom izborima. U toj situaciji moraju biti oprezne sve stranke osim zelenih. Po pitanju političke participacije stranaca zeleni i socijaldemokrati niukom slučaju ne mogu u koaliciju zbog temeljnih vrijednosnih prijevora u programima stranaka.

Obrazovnim problemima druge generacije («Školska situacija druge generacije») bavi se Ursula Boss-Nünnig, a socijalnoradnim u smislu integracije turske omladine u njemačko društvo

Gerhard Jahn («Stručne prilike uključivanja turske omladine u SR Njemačkoj»). U završnom prilogu Othmar Nikola Haberl («Savezna Republika Njemačka — doseljenička zemlja Turaka») statističkim metodama prikazuje kretanje turskog stanovništva. Turci su u SR Njemačku počeli dolaziti 1961. godine. Tada ih je pristiglo 6.679. Godine 1984. taj broj je porastao na 1.425,8 mil. Mnogoljudnost u odnosu na ostale strance njemačka desnoradikalna ideologija označava kategorijom »preplavljenosti«, kojom nastoji pokazati ugroženost njemačke nacije i kulture. Otuda se razvijaju i razmahuju ksenofobijske tendencije temeljene na etnocentrizmu, nacionalizmu i rasizmu odnosno društvenim predrasudama.

Zbornik predstavlja komparativni i interdisciplinarni prikaz turske migrantske populacije u SR Njemačkoj, i u svakom slučaju dobar je pomoćni priručnik u istraživanju položaja stranaca, posebice Turaka, ali i ksenofobije, koja ih upravo najviše pogađa, jer je između njih i Nijemaca povučena drastična linija kulturnog, religijskog i uljudbenog razgraničenja. Kuda tako nešto može odvesti ponajbolje kazuje neonacistička/desnoradikalna ideologija, temeljena na tradicionalnoj, autoritarnoj političkoj kulturi koja svoje crpilište pronalazi u slabostima prošlosti.

Andelko Milardović

Klaus J. Bade (Ed.)

POPULATION, LABOUR AND
MIGRATION IN 19th- AND 20th-
CENTURY GERMANY

Hamburg: Berg, 1987, p. 200

U opširnoj studiji — dvije stotine stranica (zajedno sa selekt. bibliografijom, šest tabelarnih te četrnaest grafičkih priloga) svrstanih u devet glava i trideset poglavlja — skupina istaknutih znanstvenika s područja povijesne i sociološke znanosti, na čelu s poznatim njemačkim stručnjakom za modernu povijest Klausom J. Badeom, prezentirala je javnosti pod navedenim naslovom složeni razvoj odnosa na relaciji populacijska struktura — rad (tržište rada, radno zakonodavstvo) — migra-

cije, s posebnim osvrtom na stranu radnu snagu.

Autori prate razvoj spomenutih odnosa od početka 19. stoljeća do danas (točnije do 1985. godine), dakle, kroz sve razdoblje u kojem se Njemačka postupno mijenjala od zemlje masovne prekomorske emigracije do zemlje masovne kontinentalne imigracije. U kontekstu navedene problematike središnje mjesto dano je složenom (često i kontraverznom) pitanju uloge i utjecaja velikog broja (osobito poslije šezdesetih godina) stranih radnika na populacijsku strukturu, rad i migracije SR Njemačke. Rađeci na objašnjenju uzroka i posljedica tih složenih i međusobno zavisnih odnosa autori su, uz ostalo, uočili da se radi o procesu koji vremenski prelazi razdoblje od posljednjih četvrt vijeka i ima svoje korijene u ranim godinama devetnaestog stoljeća. Radi se dakle (prema mišljenju odnosno znanstvenim spoznajama autora) o dugotrajnom procesu (trend) kojeg u navedene svrhe valja kontinuirano pratiti i sustavno obrađivati od prvih godina 19. stoljeća do današnjih dana. Naime, jedino je na taj način moguće potpunije razumjeti društvenu problematiku suvremene Njemačke. Netom navedena konceptijska orijentacija donekle determinira i metodološki pristup, koji je u suštini interdisciplinaran. Ne ulazeći detaljnije u sadržaje pojedinih glava teksta, valja ipak naznačiti da je Bade u uvodnom dijelu studije tom problemu, tj. pitanju interdisciplinarnog pristupa u proučavanju populacije, rada i migracija, posvetio dužnu pažnju. Bade je naime u glavi: »Uvod: stanovništvo, rad, migracija u javnoj raspravi« ukazao na preorijentaciju njemačke historiografije (tzv. »novi pravac«) šezdesetih i početkom sedamdesetih godina u smislu uvažavanja interdisciplinarnog pristupa spomenute problematike.

U drugoj glavi (»Doba demografske tranzicije: mortalitet i fertilitet«) autor Peter Marschaleck piše o demografskoj tranziciji poznatoj u njemačkoj povijesti stanovništva kao promjena u sferi »reproduktivnog ponašanja«. U kontekstu navedenog autor, na osnovi statističkih (tabele, grafikoni) i drugih pokazatelja, uz ostalo, objašnjava uzroke naglog porasta stanovništva Njemačke početkom 19. stoljeća.

Glava treća (T. Pierenkamper) pod naslovom »Tržište rada, radna snaga i standard života od poljoprivrede do industrije« prati i objašnjava funkcionalno djelovanje spomenutih segmenta njemačke privrede od početka 19. stoljeća do 1985. godine, pri čemu je autor posebnu pažnju posvetio utjecaju spomenutih segmenta privrede na stranu radnu snagu i obratno.

Sljedećih pet glava (oko tri četvrtine teksta) odnosi se na središnju problematiku studije — na složeno pitanje migracija. Navedeni dio počinje opširnim tekstom (glava 4) u kojem autor K. J. Bade pod naslovom: »Rad, migracija i država: Njemačka od kraja 19. stoljeća do velike svjetske ekonomske krize«, analizira stanovništvo, privredu i tržište radne snage u razdoblju brze industrijalizacije Njemačke početkom dvadesetog vijeka. U okviru navedenog posebno su obrađene prekomorske, kontinentalne i unutarnje migracije za vrijeme Weimarske Republike.

Sljedi dio teksta (glava 5) pod naslovom »Unutarnje migracije: rezistentnost i pokretljivost« u kojem autori D. Langeweische i F. Lenger, uz osvrt na navedene aspekte unutarnjih migracija u Njemačkoj (1880—1970), razmatraju pitanje mjesta i uloge unutarnjih migracija u njemačkoj društvenoj povijesti sedamdesetih godina, te potrebu interdisciplinarnog (demografskog, sociološkog, povijesnog) istraživanja tog fenomena.

»Vanjska migracija, integracija i segregacija jedne etničke manjine u industrijskoj Njemačkoj« naslov je glave autora K. Klessmana. Iako pomalo odučara (nema dublje organske veze s ostalim dijelom teksta) od sadržaja i koncepcije studije, jer se mahom bavi historijom poljskih radnika u Rurskoj oblasti, ipak je vrlo zanimljiva. Naime, autor u toj glavi na osnovi postavke o strukturalnoj sličnosti pokušava povući paralelu na relaciji: poljska radnička manjina (Rhur) u svijetlu pruske politike i njemačko-poljskih odnosa — strani gostujući radnici u Njemačkoj danas.

Sljedi (s aspekta migracija) važna glava 5. u kojoj autor R. R. Doerries, pod naslovom »Njemačka prekomorska migracija od početka 19. stoljeća do drugog svjetskog rata«, uz statistički

pregled, prezentira uzroke i posljedice prekomorskih migracija u spomenutom razdoblju.

U završnoj glavi autor i urednik K. J. Bade prati proces migracija od pojave masovnog emigriranja iz Njemačke (mahom u SAD) sredinom druge polovine 19. stoljeća do masovne imigracije strane radne snage iz pojedinih evropskih zemalja u SR Njemačku pedesetih godina. U kontekstu navedenog autor uz ostalo razmatra pitanje kontinuiteta i diskontinuiteta migracija te migracijske politike od imperijalne do Federalne Republike Njemačke, s posebnim osvrtom na migraciju radne snage za vrijeme nacističkog režima.

U zaključnom dijelu ove zanimljive i znanstveno vrijedne studije autor H. Korte rezimira i daje kritički osvrt na stajališta brojnih javnih rasprava koje su se posljednje vrijeme vodile u SR Njemačkoj u povodu problema vezanih uz stranu radnu snagu, odnosno o njezinom zapošljavanju, socioekonomskom tretmanu, obrazovanju i dr.

Polazeći od konstatacije autora prema kojoj međusobno povezana složena problematika odnosa na relaciji stanovništvo — rad — migracije (posebno velik broj stranih radnika) nije samo važno pitanje društvene i radne politike već i prvorazredno pitanje razvoja SR Njemačke, preporučujemo ovu znanstveno vrijednu društveno-povijesnu studiju potencijalnim čitaocima.

Branimir Banović

Carl-Ulrik Schierup, Aleksandra Ålund
WILL THEY STILL BE DANCING?

Integration and Ethnic Transformation
among Yugoslav Immigrants in
Scandinavia

Stockholm: Almqvist & Wiksell
International, 1987, 270 str.

Odmah treba reći da rad pod gornjim naslovom predstavlja izuzetan doprinos sociologiji odnosno socijalnoj antropologiji suvremenih migracija u Evropi. Pokušavajući tumačiti različite oblike integracije i etničke transformacije među jugoslavenskim migrantima u Švedskoj i Danskoj, autori su uspeli izaći iz sterilnosti mnogih »socio-

logističkih« shema te dati polivalentnu i zanimljivu analizu istražene problematike. Naime, za razliku od atomizma i subjektivizma tzv. »liberalnih« istraživanja, koja prikazuju proces integracije u svjetlu raznih *decision-making* modela utemeljenih na individualnoj racionalnosti (str. 16), autori su se odlučili za holistički pristup u odnosu na četiri imigrantske zajednice — Vlahe iz sjeveroistočne Srbije u Švedskoj, iste Vlahe u Danskoj, Makedonce iz zapadne Makedonije u Švedskoj, Makedonce iz iste regije u Danskoj. Dva područja društva/porijekla (odnosno dva etniciteta) i dvije sredine imigracije dali su im četiri skupine ispitanika. To im je implicitno omogućilo da preispitaju i neka marksistička polazišta, osobito »dogmu« da imigranti, kad prijeđu prag zapadnoevropskog kapitalističkog društva, gube svoja kulturna i etnohistorijska obilježja (str. 16).

1. S obzirom na podnaslov rada treba reći da autori pojam *integracije* shvaćaju »u najširem smislu«, tj. kao »reprodukciju imigranata u orbiti imigracijskih zemalja«. Njihova polazišna teza, iznijeta u Uvodu (*prvom dijelu knjige*) pretpostavlja da su imigrantske etničke organizacije i lokalne »etničke javnosti« ključne za integraciju u Skandinaviji, te da se integracija javlja kao dinamični proces u kome se kultura etničkih manjina, odnosno »imigrantska kultura«, razvija kao odgovor i reakcija na konflikte unutar imigrantske zajednice (str. 13). S toga stajališta imigrantska manjinska kultura nije shvaćena kao posljedica izolacije, nego kao »proizvod povećane integracije u društvu i etničke svijesti [izrasle] iz integracije sa skandinavskom kulturom«. Dakle, etnohistorijska prošlost redefinira se radi snalaženja u novim situacijama (str. 14). Prema autorima, razvoj imigrantskih etničkih zajednica može se opisati kao *unutrašnja integracija*. Nadalje, oni naglašavaju da »nema kontradikcije između visokog stupnja unutrašnje integracije u etničkoj grupi i istovremene integracije u većinskim institucionalnim strukturama u društvu« (str. 18). Dakako, u nešto izmijenjenoj formi, mogli bismo reći da ta tvrdnja često vrijedi i u drugim okvirima, širim i stabilnijim od migracijskog konteksta.